

З ЛЮБОВ'Ю ДО ЛЮДЕЙ ТА МОВОЗНАВСТВА

WITH LOVE FOR PEOPLE AND LINGUISTICS

Бачинська Г.В.,

orcid.org/0000-0001-6901-613X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Вільчинська Т.П.,

orcid.org/0000-0003-4881-6132

доктор філологічних наук, професор,

декан факультету філології і журналістики,

професор кафедри загального мовознавства і слов'янських мов

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Вербовецька О.С.,

orcid.org/0000-0003-3142-364X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Свистун Н.О.,

orcid.org/0000-0003-0398-8803

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Автори статті представили свої спогади про вчителя, наставника, а в подальшому про колегу – Дмитра Григоровича Бучка, якому 8 листопада 2022 року могло б виповнитися 85 років. Народився Дмитро Григорович 8 листопада 1937 року у селі Закіпці (гміна Нова Гребля) Любачівського повіту Жешувського воєводства тогочасної Польщі. Восени 1945 року сім'ю Бучків разом із тисячами інших українців депортували в Україну. Потяг зупинився 14 жовтня у селі Озерна Зборівського району Тернопільської області. Наказали шукати собі житло у зруйнованих війною навколишніх селах. З того часу велика родина Бучків осіла в селищі Козлів нашої області, яка стала їхньою другою малою батьківщиною.

Дмитро Григорович Бучко був студентом і аспірантом філологічного факультету Львівського державного університету ім. Івана Франка (нині Львівського національного університету ім. Івана Франка), після закінчення якого працював у Чернівецькому університеті на кафедрі української мови, де зустрів свою долю. З дружиною народили і виховали двох синів.

Науковий світогляд ученого формувався під впливом відомих лінгвістів: Івана Ковалика, Лукії Гумецької, Розалії Керсти, Михайла Худаша, Романа Остаха та ін.

Коло наукових інтересів – ономастика, здебільшого ойконімія, проте неодноразово він звертався до антропонімії, ергонімії; переймався станом ономастичної термінології в Україні. Професор був активним учасником наукових форумів в Україні та за її межами. Брав активну участь у міжнародних наукових конференціях та конгресах в Україні, Австрії, Польщі, Міжнародних з'їздах українців світу; був членом спеціалізованих рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій; завідувачем кафедр у Чернівецькому, Люблінському та Тернопільському університетах; головним редактором «Наукових записок ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія. Мовознавство».

Д. Г. Бучко багато уваги приділяв науковій, навчальній, організаційній та редакторській роботі. Кожен зі співавторів висвітлює різні грані життя і професійної діяльності Професора.

Ключові слова: Дмитро Григорович Бучко, вчений, ономаст, науковець, редактор.

The article's authors presented their memories about the teacher, mentor, and later colleague - Dmytro Hryhorovych Buchko, who would have turned 85 on November 8, 2022. Dmytro Hryhorovych was born on November 8, 1937, in the Zakiptsi village (Nowa Hreblija commune), Lubachiv County, Rzeszów Voivodeship, then Poland. In the fall of 1945, the Buchko family was deported to Ukraine along with thousands of other Ukrainians. The train stopped on October 14 in the Ozerna village, Zboriv district, Ternopil region, and they were ordered to look for housing in the surrounding villages destroyed by the war. From that time, the large Buchko family settled in the Kozliv village in our region, which became a second small homeland.

Dmytro Hryhorovych was a student and graduate student of the Philology Faculty of the Lviv Ivan Franko State University (now the Ivan Franko National University of Lviv). After graduation, he worked at Chernivtsi University in the Department of Ukrainian Language, where he met his soul mate. He and his wife gave birth to and raised two sons.

His scientific worldview was formed under the influence of famous linguists: Ivan Kovalik, Lukia Gumetska, Rozalia Kersta, Mykhailo Khudas, Roman Ostash, and others.

The circle of scientific interests was onomastics. Mostly oikonyms, but repeatedly turned to anthroponyms, ergonyms; was concerned about the state of onomastic terminology in Ukraine. The professor was an active participant in scientific forums in Ukraine and abroad. He took an active part in international scientific conferences and congresses in Ukraine, Austria, Belarus, Poland, and International congresses of Ukrainians of the world; was a member of specialized councils for the defense of candidate and doctoral theses; head of departments at Chernivtsi, Lublin, and Ternopil universities; chief editor of the Scientific Notes of the Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Linguistics.

Dmytro Buchko paid a lot of attention to scientific, educational, organizational, and editorial work. Each of the co-authors highlights different aspects of the Professor's life and professional activity.

Key words: Dmytro Hryhorovych Buchko, scientist, onomastist, scientist, editor.

Постановка проблеми. Дмитро Григорович Бучко входить до славної когорти українських мовознавців, які своїм талантом і невтомною працею сприяли вивченню україністики, її всебічному дослідженню. Основне поле діяльності Дмитра Григоровича – назвознавство.

У статті, розміщеній у Вікіпедії, зазначено, що Бучко Дмитро Григорович – український учений-мовознавець, фахівець у галузі ономастики. Доктор філологічних наук (1993), професор (1994) Тернопільського та Львівського університетів; надзвичайний професор Люблінського католицького університету Марії Кюрі Складовської.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про роль Д. Бучка у становленні ономастичної науки йшлося в публікаціях багатьох дослідників, зокрема: Юрія Карпенка «Талановитий дослідник, видатний ономаст», Мар'яна Скаба «Дмитро Бучко – зразок українця, вченого, учителя та сім'янина (Спогади учня)», Віри Котович «Усе життя я намагаюся чесно працювати і щось робити... Штрихи до портрета професора Дмитра Бучка», ««При майстрах якимось легше...»: ономастичні візії професора Дмитра Бучка» та ін.

Постановка завдання. Автори статті представили свої спогади про вчителя, наставника, а в подальшому про колегу – Дмитра Григоровича Бучка. Кожен зі співавторів висвітлює різні грані життя і професійної діяльності Професора.

Виклад основного матеріалу. Народився Дмитро Григорович 8 листопада 1937 року у селі Закіпці (гміна Нова Гребля) Любачівського повіту Жешувського воєводства тогочасної Польщі. Восени 1945 року сім'ю Бучків разом із тисячами інших українців депортували в Україну. 14 жовтня, як часто згадував Дмитро Григорович, їх вивантажили у селі Озерна Зборівського району Тернопільської області і наказали шукати собі житло у зруйнованих війною навколишніх селах. З того часу велика родина Бучків осіла в селищі Козлів нашої області, яка стала їхньою другою малою батьківщиною. Із того часу восьмирічний юнак почав навчатися у Козлівській середній школі, яку закінчив у 1955 році. Отримавши

атестат зрілості, за прикладом старшого брата Миколи, вступив на філологічний факультет Львівського університету. Ще студентом Дмитро Бучко займається науковою роботою, вивчає слов'янські мови, цікавиться історією української літератури. На старших курсах перекладає болгарську художню літературу і починає роботу над укладанням болгарсько-українського словника під керівництвом Миколи Малярчука. Викладачі кафедри української мови Львівського університету зуміли зорієнтувати здібного, працьовитого та сумлінного студента до лексикографічної діяльності, що і визначило основне коло наукових пріоритетів майбутнього вченого, яке він реалізував у дипломній роботі «Принципи укладання перекладних словників». Після закінчення університету Дмитро Бучко був призначений на роботу у відділ мовознавства Інституту суспільних наук УРСР у Львові, де керівником відділу була Лукія Гумецька. У відділі працювали такі відомі лінгвісти: М. Худаш, Р. Керста, Р. Осташ та ін. Дмитро Григорович як науковець формувался у певній сфері, під впливом інших учених. Саме в цьому науковому осередку відбувалося становлення сьогодні званого Професора як ученого, саме у відділі починає розвиватися плідна наукова діяльність Дмитра Григоровича. Пізніше Дмитро Бучко любив згадувати: «Люди під керівництвом Лукії Гумецької займалися справжньою наукою».

З 1966 року Д. Г. Бучко працював у Чернівецькому університеті на кафедрі української мови, де зустрів свою долю, викладачку латинської мови Ганну Лопушанську, з якою одружилися і прожили щасливе життя, народивши і виховавши двох талановитих синів – Нестора і Ростислава. Нестор став географом, очевидно, під впливом батька, а Ростислав опанував точні науки.

У 1969 році Дмитро Григорович вступив у аспірантуру при кафедрі української мови Львівського університету, де науковці, за висловом Л. Полюги, «плекали його знання, задовольняли його наукову діяльність, шліфували його педагогічну і творчу майстерність. Тому не дивно, що наполеглива

праця, проникливе, прискіпливе око дослідника, велике прагнення внести свою частку в українську науку і вивели його в ряди кращих представників української ономастики» [1, с. 12].

Науковим керівником Дмитра Григоровича був відомий мовознавець-професор Іван Ковалик, який і визначив ономастичне майбутнє для аспіранта. Згодом Професор гідно продовжував і примножував традиції Львівської ономастичної школи. Об'єктом його дослідження стали різні типи ойконімів, принципи номінації географічних назв, проблеми ономастичної термінології.

Кандидатську дисертацію «Українські топоніми на -івці, -инці XIV-XX ст.» Дмитро Бучко захистив у 1972 році у Львові. Він зробив переконливий висновок, що «утворення на -івці, -инці становили колись єдиний слов'янський ареал, який був розподілений на дві частини: північно-східну (Україна, Словаччина) та південно-західну (Болгарія, Югославія) [2].

Над дослідженням названого словотвірного форманту Професор працював з 1965р. до 1980 р. Це праці: «Українські місцеві назви на -івці» (1965), «Географічні назви на -івці на Поділлі» (1965), «Географічні назви на -івці на Поділлі: до питання про колонізацію Поділля» (1966), «Топоніми на -івці, -инці, утворені від особових імен» (1969), «Топоніми на -івці, -инці долини Збруча» (1969), «Патронімічні назви в топонімії Буковини» (1970), «Українські топоніми на -івці, -инці XIV-XVст.» (1970), «Топоніми на -івці, -инці долини Черкаської, Полтавської та Харківської областей» (1976), «Надзбручанські топоніми на -івці, -инці» (1970) та ін. Наукова спадщина Дмитра Бучка не обмежується лише дослідженнями цього форманта. Багато уваги Дмитро Григорович приділяв дослідженню ойконімів із суфіксом **-jь*. Саме назви цієї моделі науковці кваліфікують як одну з найархаїчніших, оскільки «формування названої моделі сягає ще праслов'янської, а зародження – праїндоевропейської епохи» [3, с. 254]. На окрему увагу заслуговують наукові розвідки, присвячені продуктивності та локалізації основних словотвірно-структурних моделей в ойконімії України. Автор виділяв найдавніше заселені регіони України, зокрема Галицько-Волинське князівство, Закарпаття, Буковину, Галицьку землю, Поділля, Волинську, Київську, Чернігівську землі, де в основному були представлені архаїчні словотвірно-структурні моделі, формування окремих з них бере початок з праслов'янської доби. До них учений відносив назви на **-jь*, -ичі, -ани, -ов(-ів), -ин, -иця, -ськ(-цьк), -івці та ін.

До наведених новозаселених земель Професор зарахував територію крайніх південно-східних і південних областей України, де переважали, на його думку, назви на -івка. Кількість таких ойконімів, за словами Вчителя, стрімко почала зростати з XVI ст. до XX ст. включно [3, с. 268].

Крім дослідження ойконімії України за формантами, Дмитро Григорович плідно працював над аналізом назв населених пунктів Покуття. У монографії «Походження назв населених пунктів Покуття» автор описав розвиток назв поселень історико-етнографічного регіону України, який розташований у межах Івано-Франківської області, починаючи від XII с. до наших днів. Завдяки винятковій працелюбності і цілеспрямованості вчений пояснив походження близько 1000 ойконімів.

Свою монографією, а пізніше у 1993 році докторською дисертацією «Ойконімія Покуття», на думку Ю. Карпенка, Професор «зробив гідний внесок у пізнання топонімії України й усієї Славії. Завдяки такій праці у нас лишається все менше невивчених територій» [5, с. 8].

Вагомим досягненням у галузі ономастики став «Інверсійний словник ойконімів України», виданий у 2001 році, який містить 41755 назв. Ця праця укладена на основі найдавнішого з наявних довідника адміністративно-територіального поділу України станом на 1 вересня 1946 року. Словник став надійним джерелом для широкого спектру ономастичних досліджень.

Дмитро Григорович часто любив казати: «Я завинив перед Тернопільщиною». І цю «вину» намагався впродовж усього наукового життя виправити. Про назви населених пунктів Тернопільщини Професор писав у наукових статтях, публіцистичних розвідках, часто виступав на наукових конференціях, на вибіркових дисциплінах з ономастики. Кінцевою метою у нього була публікація словника «Походження назв населених пунктів Тернопільщини». Чернетковий варіант словника містив інформацію про 2446 населених пунктів. На великому фактичному матеріалі Учитель планував дослідити походження назв міст, селищ міського типу та сіл Тернопілля. Проте доля розпорядилася по-іншому. З ініціативи дружини Ганни Євгенівни за роботу над словником взялася колишня аспірантка Дмитра Григоровича, а сьогодні znana мовознавиця, професорка Віра Котович. Науковиця зазначає: «Продовжуючи працю над словником, ми поставили перед собою такі завдання: здійснити семантико-словотвірний аналіз назв населених пунктів Тернопільщини, максимально наблизити його до інтерпретації

Д.Бучка; залишити без змін питання, які були для професора Бучка принципово важливими; пояснити етимони ойконімів; формулювати словникові статті в такий спосіб, щоб наукові версії походження ойконімів були зрозумілі найширшому колу читачів» [9, с. 6].

До ювілею Професора словник таки вийшов. Словник, виданий Вірою Василівною, містить 1066 статей про назви населених пунктів Тернопілля. Більшість досліджуваних ойконімів мовознавиця розглядає за класифікаційною схемою, запропонованою Дмитром Григоровичем, а саме: назви доойконімного рівня деривації (первинні), назви ойконімного рівня деривації (вторинні).

Однак дослідниця висуває припущення, що частина аналізованих назв постала ще на доойконімному рівні деривації. На її думку, з таким потрактуванням сьогодні погодився б і Дмитро Григорович [9, с. 7].

Цінною та корисною для науковців, студентів та всіх, хто бодай трішки цікавиться назвотворенням, є праця «Історична та сучасна українська ономастика», видана подружжям Бучків у 2013 році. Книга містить наукові розвідки, присвячені проблемам ономастики. Перша частина стосується української антропоніміки, а друга – топоніміки, де автор висловлює свої думки щодо походження, формування окремих словотвірних моделей, класифікації українських ойконімів, а також подає принципи номінацій поселень.

Маючи навички лексикографічної роботи, Дмитро Григорович завжди переймався станом ономастичної термінології в Україні. Авторитетні науковці свого часу зазначали: термінологія є замкнутим словниковим компонентом. Із цією думкою Професор погоджувався, проте додавав: «Якщо окрема наука динамічно розвивається, то і її термінологія постійно збагачується, вдосконалюється – з'являються окремі наукові терміни для позначення раніше невідомих понять ...» [12, с. 6].

Саме тому, на думку автора, словник ономастичної термінології, опублікований В. Німчуком ще в 1966 році під назвою «Українська ономастична термінологія» (проект), став абсолютно раритетним і практично недоступним для більшості молодих дослідників. Цю проблему Дмитро Григорович (у співавторстві з Наталією Ткачовою) вирішили шляхом видання у 2012 році «Словника української ономастичної термінології», який став настільною книгою для ономастів. Праця містить понад 200 реєстрових слів. Тлумачення багатьох термінів завершується ілюстративним матеріалом з української онімії. Крім

власне словника ономастичних термінів, подано перелік найважливіших колективних ономастичних досліджень та збірники ономастичних праць; списки окремих ономастичних досліджень, опублікованих в Україні та за її межами; перелік ономастичних словників; питальники для збору топонімії та зоонімії тощо.

Науковий доробок Дмитра Бучка засвідчує неоцінений внесок в ономастичну науку. Його праці – це база для майбутніх поколінь.

Учений приділяв увагу відомим постатям, які ґрунтовно прислужилися українській культурі. До таких особистостей, на його думку, належала Олена Курило. Дмитро Григорович зазначав «... більше шістдесят років радянські ідеологи суворо забороняли навіть згадувати ім'я цієї винятково обдарованої вченої, прекрасного педагога, дослідника українських діалектів, української термінології і української етнографії ... Їй не дали можливості реалізувати своїх величезних потенційних можливостей як мовознавця-практика, так і мовознавця-теоретика [10, с. 3].

У 2007 році Професор у видавництві «Підручники й посібники» видає першу монографічну працю відомої української вченої «Початкова граматики української мови», до якої написав передмову. Дмитро Григорович зазначає: «Початкова граматики – це унікальна книга в різних аспектах. Незвичайність її полягає насамперед у тому, що її автором стала ще зовсім молода особа з мінімальним педагогічним стажем, яка народилася далеко від України, в українській сім'ї. Унікальність її також у тому, що вона, будучи спеціально написаною для дітей, ... з успіхом могла бути використана кожним, хто мав бажання ознайомитися з основами граматики української мови» [10, с. 6].

Професор Дмитро Бучко – активний учасник наукових форумів в Україні та за її межами. Брав активну участь у міжнародних наукових конференціях та конгресах в Україні, Австрії, Польщі, 1, 2, 4 Міжнародних з'їздах українців світу, де, зокрема на IV з'їзді, визначили чотири масштабні проблеми, серед яких «походження і диференціація слов'янських мов і народів, топоніміка та ономастика». Як згодом згадував науковець, «з'їзд славістів продемонстрував широку можливість плідного застосування традиційних і новітніх методів у дослідженні конкретних мовних фактів як в історії мов, так і в їхньому сучасному стані, констатував значні досягнення в багатьох галузях лінгвістики».

Як талановитий науковець, Дмитро Бучко представляв Україну у складі міжнародного

авторського колективу укладачів «Слов'янського ономастичного атласу». Входив до складу української ономастичної комісії, брав участь у підготовці матеріалів друкованого органу Української ономастичної комісії «Повідомлення Української ономастичної комісії».

Професор був членом трьох спеціалізованих рад із захисту кандидатських дисертацій з української мови та літератури, зокрема у Прикарпатському державному (сьогодні національному) університеті ім. В. Стефаника, Львівському державному (сьогодні національному) університеті ім. І. Франка. Виконував обов'язки заступника голови спеціалізованої ради із захисту кандидатських дисертацій з української мови та методики викладання української мови при Тернопільському державному (сьогодні національному) університеті.

З 1998 р. був членом спеціалізованої ради із захисту докторських (габілітаційних) праць з гуманітарних наук у Люблінському католицькому університеті, де був завідувачем кафедри слов'янських мов. З 2000 р. Дмитро Бучко є членом Комісії польсько-українських культурних зв'язків Польської Академії наук у Любліні.

У 1993 р. професор Дмитро Бучко очолив новостворену кафедру українського та загального мовознавства в Тернопільському національному педагогічному університеті. За його керівництва кафедра була відома як чітко організований і працьовитий колектив. На кафедрі систематично організовувалися і проводилися наукові конференції, видавалися посібники, а з 1998 року, за ініціативою Дмитра Григоровича, поєднується плідна дослідницька робота із редакторською діяльністю. Дмитро Григорович був не лише одним із авторів «Наукових записок Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Галана. Серія. Мовознавство», а й постійним

членом редакційної комісії та головним редактором більше 20 випусків.

З ініціативи Дмитра Григоровича на філологічному факультеті (сьогодні факультет філології і журналістики ТНПУ імені Володимира Гнатюка) створено Західноукраїнський ономастичний центр ім. Василя Сімовича, який займався і продовжує займатися збором та систематизацією власних назв.

Під керівництвом Професора захищено близько 20 кандидатських дисертацій.

Дмитро Григорович Бучко завжди вирізнявся залюбленістю у свій фах серед викладацької спільноти. Усіх, хто мав честь побувати на його семінарських чи лекційних заняттях, завжди вражало глибоке знання предмета. Та попри все він залишався скромною неамбітною людиною, добре відчував свій особливий талант, яким щодня щедро ділився з усіма, хто хотів і вмів бути поруч. У нього було шалене навантаження на роботі, обов'язки в родині, яку він забезпечував і оберігав. Дружина Дмитра Григоровича згадує: «Дмитро був постійно в роботі, при цьому у такій різній роботі: і серйозна наука, і відповідальне ставлення до кафедри і студентів, і город, і майстерка».

Висновки. Дмитро Григорович Бучко жив, розуміючи розмаїття та складнощі життя, не ухиляючись від них, і повною мірою виконав своє призначення. Нам залишається пам'ятати Учителя, цінувати те, що ми мали щасливу нагоду бути поруч, працювати з ним, учитися в нього і відчувати, що Дмитро Григорович гідно оцінював талант кожного з нас, намагався в кожній людині чогось навчитися, для багатьох став точкою опори для сходження на власні вершини.

Унікальна спадщина професора Д. Бучка є яскравою сторінкою в історії вітчизняної науки, вона стане джерелом звершень прийдешніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бучко Д. Г. Бібліографічний покажчик /упор. Б. Близнюк, Л. Невідомська; автор передмови В. Котович. Тернопіль, 2007. 72 с.
2. Бучко Д. Г. Українські топоніми на -івці, -инці. Автореф. Дис....канд. філол. наук. Львів, 1972. 22 с.
3. Бучко Д. Г. Історична та сучасна українська ономастика. Вибрані праці. Чернівці. Букрек, 2013. 456 с.
4. Бучко Д. Г. Інверсійний словник ойконімів України. Lublin. Wyd-wo KUL, 2001. 327 с.
5. Карпенко Ю. Талановитий дослідник, видатний ономаст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія Мовознавство: 1(16). Тернопіль. ТНПУ, 2007. С. 5–14.
6. Котович В. «При майстрах якимось легше...»: ономастичні візії професора Дмитра Бучка. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Вип. 71. Ч. 1. Львів, 2019. С. 112–118.
7. Котович В. «Усе життя я намагаюся чесно працювати і щось робити ...». Штрихи до портрета професора Дмитра Бучка. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Словянська філологія. Вип. 354–355. Чернівці, 2007. С. 7–11.
8. Котович В. Походження назв населених пунктів Опілля. Дрогобич: Відродження, 2000. 155 с.

9. Котович В., Бучко Д. Походження назв населених пунктів Тернопільщини. Дрогобич: Посвіт, 2017. 316 с.
10. Курило О. «Початкова граматики української мови». Кілька уваг про автора та дещо інше. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 184 с.
11. Скаб М. Дмитро Бучко – зразок українця, вченого, учителя та сім'янина (Спогади учня). Наукові записки Тернопільського національного університету. Серія: Мовознавство. Вип. 2(24). Тернопіль, 2014. С. 6–8.
12. Словник української ономастичної термінології / уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. Харків. Ранок-НТ, 2012. 256 с.